

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Księgozbiór harcerski w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego

Author: Katarzyna Ossolińska

Citation style: Ossolińska Katarzyna. (2008). Księgozbiór harcerski w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego. W: M. Kycler, D. Pawelec (red.), "Biblioteka otwarta : wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego" (S. 242-255). Katowice : Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Katarzyna Ossolińska

Księgozbiór harcerski w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego

Chociaż Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego jest stosunkowo młodą placówką, posiada w swym zasobie wiele cennych i ciekawych księgozbiorów. Największym jest spuścizna pedagoga i filozofa profesora Bogdana Suchodolskiego. Ponadto Biblioteka posiada zbiór profesora prawa Jana Gwiazdomorskiego oraz bibliofilską kolekcję Zygmunta i Zofii Żuławskich. W Bibliotece znajduje się również liczny księgozbiór harcerski, na który składają się zbiór harcmistrza Kazimierza Obtulowicza i dary harcmistrza Janusza Michulowicza.

Harcerstwo w Polsce ma prawie stuletnią tradycję. Pierwsze drużyny harcerskie powstały w 1909–1911. Odtąd datuje się rozwój literatury harcerskiej. Harcerstwo stworzyło swój własny rodzaj literatury, w której przypadku obok opracowań o historii ruchu dominują książki z zakresu metodyki i wychowania harcerskiego oraz wydawnictwa okazjonalne: jednodniówki, kalendarze, statuty, regulaminy, sprawozdania ze zlotów, sprawności harcerskie.

W 1978 BUŚ została poinformowana przez J. Michulowicza – pracownika Uniwersytetu Śląskiego, o znajdującym się w Wielkiej Brytanii ciekawym księgozborze harcerskim, który Biblioteka może uzyskać do swoich zbiorów w formie daru¹.

Biblioteka natychmiast skontaktowała się z właścicielem zbioru, harcmistrzem K. Obtulowiczem, mieszkającym na stałe w Londynie. Ponieważ sytuacja materialna ofiarodawcy nie pozwalała na pokrycie kosztów przesyłki, Biblioteka zwróciła się do Instytutu Kultury Polskiej w Londynie o pomoc w załatwieniu niezbędnych formalności².

¹ List J. Michulowicza z 1V 1978 do dyrektora BUŚ W. Goriszowskiego. Dokumentacja dotycząca księgozbioru K. Obtulowicza w posiadaniu BUŚ.

² List dyrektora BUŚ Wandy Dziadkiewicz do Instytutu Kultury Polskiej w Londynie z 27 VI 1978. Dokumentacja dotycząca księgozbioru K. Obtulowicza w posiadaniu BUŚ.

W odpowiedzi Instytut Kultury Polskiej zaproponował w przejęciu księgozbioru pośrednictwo przedsiębiorstwa „Hartwig”, tłumacząc, iż „będzie to najpraktyczniejsza i stosunkowo najtańsza droga sprowadzenia księgozbioru”³.

W 1979 liczący ok. 300 woluminów księgozbiór został skatalogowany, opracowany i włączony do zasobu Biblioteki z zachowaniem wszelkich znaków proveniencyjnych. Stan księgozbioru jest dobry, pomimo istnienia wielu publikacji wydanych techniką maszynopisu powielanego na niskiej klasy papierze.

K. Obtulowicz, pseudonim „Posępny Żuraw”, w 1935 został mianowany podharcmistrzem Chorągwi Krakowskiej, a w 1945 harcmistrzem⁴. Rok 1932 przyniósł jego uczestnictwo w I Męskiej Drużynie im. K. Pułaskiego w Żywcu, a lata 1934–1938 funkcję hufcowego tamtejszego hufca harcerzy. W 1939 został zastępcą hufcowego hufca harcerzy „Jasło”. W czasie II wojny światowej przebywał w obozie jenieckim w Murnau. Pozostawał czynnie związany z kręgiem Starszoharcerskim; został komendantem chorągwi „Jagiellonów” w obozie „Hellbrunn” w Salzburgu (XI 1945). Następnie wyemigrował do Wielkiej Brytanii, gdzie piastował funkcję komendanta harcerzy obszaru brytyjskiego ZHP (1946–1949), był skarbnikiem generalnym ZHP (1953–1956), pełnił również funkcję PO komendanta chorągwi „Piastowskiej”⁵.

K. Obtulowicz czynnie działał w harcerskim środowisku emigracyjnym. Był współredaktorem opracowania *Wiek gra. Harcerstwo polskie w czasie II wojny światowej 1939–1945*, wydanego w Londynie w 1974 przez Zarząd Główny Koła Żołnierzy AK oraz autorem rysunku na okładce książki *Kołędy polskie*, opublikowanej w Londynie w 1951 nakładem Głównej Kwatery Starszego Harcerstwa⁶.

Czynnie uczestniczył w pracy redakcyjnej następujących czasopism: „Wiadomości Urzędowe”, „Życie Terenu”, wydawanych przez Komendę Chorągwi Harcerzy w Wielkiej Brytanii oraz redagował kwartalnik starszyny harcerskiej „Ognisko Harcerskie”⁷. Za wydrukowanie

³ List Instytutu Kultury Polskiej w Londynie do dyrektora BUŚ W. Dziadkiewicz z 19 VII 1978. Dokumentacja dotycząca księgozbioru K. Obtulowicza w posiadaniu BUŚ.

⁴ K. Jarzembowski, L. Kuprianowicz: *Harcmistrzynie i harcmistrzowie Związku Harcerstwa Polskiego mianowani w latach 1920–1949*. Kraków 2006, s.164; W. Kukła, M. Miszczuk: *Współczesna prasa harcerska na obczyźnie*. Warszawa 2006, s. 170.

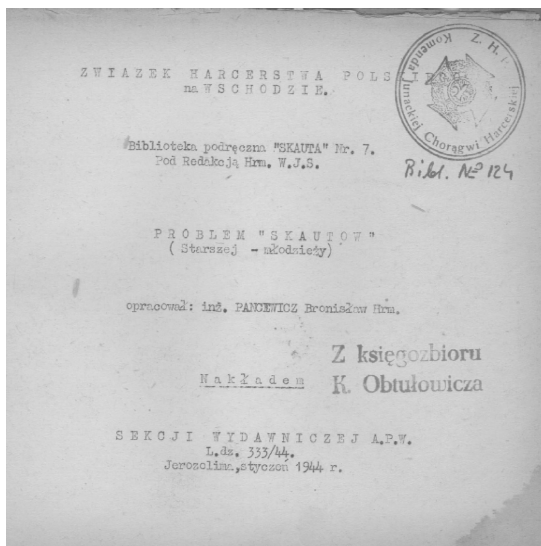
⁵ L. Kliszewicz: *Harcerstwo w Europie 1945–1985*. Londyn 1992, s. 5; W. Kukła M. Miszczuk: *Dzieje harcerstwa na obczyźnie*. Warszawa 2006, s. 72.

⁶ W. Kukła, M. Miszczuk: *Bibliografia harcerskich emigracyjnych i polonijnych druków zwartych, jednodniówek, kalendarzy i miscellaneów wydanych w latach 1912–2004*. Warszawa 2006, s. 378, 506.

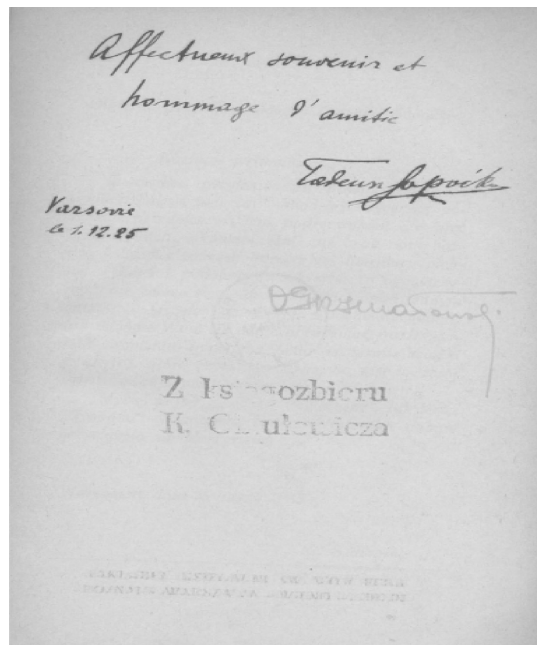
⁷ W. Kukła, M. Miszczuk: *Współczesna prasa harcerska na obczyźnie*. Warszawa 2006, s. 12, 27.

w tymże czasopiśmie artykułu komendantki chorągwi harcerek w USA hm. Jadwigi Chrościel, krytykującego naczelnictwo ZHP odebrano K. Obtulowiczowi redagowanie powyższego czasopisma⁸.

Księgozbiór harcmistrza Obtulowicza tworzą pozycje wydane w Polsce i zagranicą. Polskie wydawnictwa można podzielić pod względem chronologiczny na wydane przed 1939 rokiem i na publikacje powojenne.

Fot. 2. Karta tytułowa książki Bronisława Pancewicza: *Problem skautów* z pieczęcią Komendy Junackiej Chorągwi Harcerskiej i pieczęcią własnościową Kazimierza Obtulowicza oraz z sigłem Biblioteki Naczelnego Komitetu ZHP w Londynie

Fot. 1. Karta tytułowa książki Tadeusza Sopoćki i Olgierda Grzymałowskiego: *Na tropach ludzi i zwierząt* z odręczną dedykacją autorów

W kolekcji K.Obtulowicza nie zabrakło pozycji stanowiących kanon literatury harcerskiej, np. *Harce młodzieży polskiej* Mieczysława Schreibera i Eugeniusza Piaseckiego. Wydany we Lwowie w 1912 podręcznik odegrał ogromną rolę w rozwoju polskiego skautingu. Po raz pierwszy w Polsce użyto w nim terminu harcerstwo. Kanon literatury harcerskiej uzupełniają: wydana w Warszawie

⁸ Artykuł ukazał się w „Ognisku Harcerskim” nr 2 z kwietnia 1967. Por. W. Kukła, M. Miszczuk: *Współczesna prasa harcerska na obczyźnie*. Warszawa 2006, s. 22.

w 1921 *Książeczka harcerza* Henryka Glassa, czołowego instruktora harcerskiego i działacza Harcerskiej Komisji Historycznej; *Jak skauci pracują* z 1914 autorstwa Andrzeja Małkowskiego, wybitnego teoretyka i twórcy polskiego harcerstwa, oraz opracowania mające decydujące znaczenie dla rozwoju harcerstwa polskiego, jak Tadeusza Sopočki i Olgierda Grzymałowskiego *Na tropach ludzi i zwierząt*.

Większość w bibliotece harcmistrza Obtulowicza stanowi polska literatura harcerska wydana w kraju po 1945, uzupełniał on więc swoją bibliotekę o bieżące nowości wydawnicze. Są tu książki dotyczące historii harcerstwa, metodyki i organizacji życia harcerskiego, wychowania, biografie wybranych postaci i monografie niektórych środowisk harcerskich.

O historii harcerstwa traktują m.in. Jerzego Majki *Kartki z historii harcerstwa i tradycji ZHP* oraz Ireny Lasończyk *Zarys rozwoju ZHP w Niemczech na Śląsku Opolskim w latach 1920–1939*.

Wśród monografii poszczególnych środowisk harcerskich znaleźć można Kazimierza Kąkola *Wigry harcerski batalion AK: 1939–1944*.

W księgozbiornie są również pozycje z zakresu wychowania obywatelskiego młodzieży, np. Józefa Sosnowskiego *Technika pracy społeczno-oświatowej*. Uzupełniają go powieści: Seweryny Szmaglewskiej *Czarne stopy* czy Ludwika Woźnickiej *Szymek ze wsi kryształowej*.

Najliczniejszą grupę w zbiorze harcmistrza Obtulowicza stanowią książki z zakresu metodyki harcerskiej. Począwszy od kompendium wiedzy z zakresu umiejętności harcerskich Adama Bartoszewskiego i Stanisława Majewskiego *Harcerskie ABC* czy pierwszego podręcznika metodycznego dla drużynowych młodszoharcerskich Włodzimierza Grzelaka i Piotra Rządcy *Drużyna i ja*, a skończywszy na *Sakwie włóczykija* Stefana Sosnowskiego i Jana Stykowskiego, zawierającej wiele praktycznych wskazówek z zakresu obozownictwa⁹. Jest też szeroka gama podręczników instruktorskich, omawiających wszystkie aspekty życia obozowego (organizację biwaków, wychowanie fizyczne, gry i zabawy w drużynach, organizację wycieczek, zdobywanie sprawności, medycynę i kuchnię harcerską)¹⁰.

Zbiór uzupełniają liczne broszury instruktorskie, m.in. Włodzimierza Grzelaka i Piotra Rządcy *Książka pracy drużynowego zuchów*; *Książka inwentarzowa obozu harcerskiego* oraz licz-

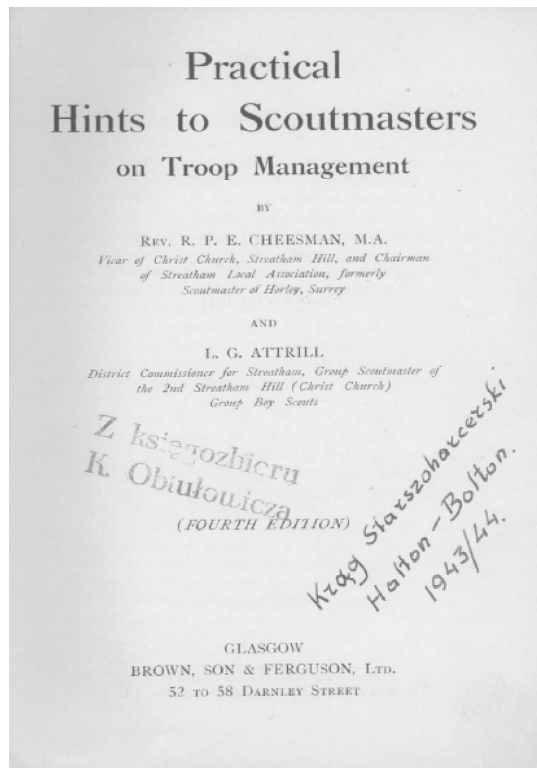
⁹ Szerzej na temat publikacji zob.: *Leksykon harcerstwa*. Red. O. Fietkiewicz. Warszawa 1988, s. 346–348.

¹⁰ Zob: J. Andrusikiewicz: *Harcerskie obozy wędrownie: podręcznik metodyczno-techniczny*. Warszawa 1960; R. Huszczo, A. Kieruzalski: *Z kukielką w plecaku*. Warszawa 1958; W. Szyryński: *Wycieczki harcerskie*. Warszawa 1947; J. Chelstowska, M. Siemieński: *Sprawności fachowe i odznaki specjalności*. Warszawa 1964; F. Starzyńska: *Ściągawki do harcerskiej kuchni*. Warszawa 1960; A. Jaczewski, K. Łodziński: *Medycyna w plecaku*. Warszawa 1962.

ne śpiewniki harcerskie, np. *Nasz śpiew: pieśni harcerskie, kanony i pieśni marszowe* w opracowaniu Czesława Krycha.

Charakteryzując księgozbiór K. Obtułowicza, nie sposób pominąć licznych książek Aleksandra Kamińskiego, twórcy ruchu zachowowego i harcerskiej metody wychowania dzieci. Z dorobku współtwórcy Szarych Szeregów znaleźć można następujące pozycje: *Antek cwaniak*; *Książka pracy drużyny* – kluczowa pozycja dla rozwoju ruchu zachowowego oraz opracowania dotyczące historii harcerstwa, np. *Prehistoria polskich związków młodzieży*; *Polskie związki młodzieży 1804–1831*. Kolekcję uzupełniają publikacje traktujące o teorii wychowania, np. *Aktywizacja i społecznianie uczniów* oraz zagraniczne przedruki polskich wydań książek A. Kamińskiego, np. *Książka wodza zuchów* z 1936 wydana w Wielkiej Brytanii i Palestynie.

K. Obtułowicz od 1946 mieszkał w Wielkiej Brytanii, wiążąc się czynnie z tamtejszym środowiskiem harcerskim, dlatego też w jego księgozbiórze znalazło się wiele pozycji z polskiej literatury harcerskiej wydanych w Wielkiej Brytanii po 1939. Oprócz londyńskich przedruków książek opublikowanych w Polsce przed wojną, jak *O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu* wybitnej instruktorki harcerskiej Ewy Grodeckiej¹¹, spotykamy liczne publikacje Naczelnej Komendy ZHP w Wielkiej Brytanii wydane w serii „Biblioteka Harcerska”, np. Stanisława Kasznicy *Rozważania*; Janusza Grodzickiego *Roboty liniowe*. Ponadto opublikowane w Londynie podstawowe podręcz-

Fot. 3. Strona tytułowa książki R. P. E. Cheesmana: *Practical Hints to Scoutmasters on Troop Management* z odręcznym wpisem Kazimierza Obtułowicza oraz pieczęcią Biblioteki Naczelnego Komitetu ZHP w Londynie

¹¹ E. Grodecka: *O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu*. Londyn 1943. Przedruk polskiego wydania z 1937. Por. W. Błazejewski: *Bibliografia harcerska 1911–1960*. Warszawa 1981, s. 166.

niki instruktorskie, np. *W gromadzie zuchów* pionierki żeńskiego ruchu zuchowego Jadwigi Zwolakowskiej.

Harcistrz Obtulowicz włączył do biblioteki również liczne pozycje z zakresu metodyki, organizacji harcerstwa i wychowania. Były to, np. Janiny Tworkowskiej *Nasze gry i ćwiczenia*; Organizacja harcerek Stefana Witolda Wojstomskiego; Mariana Pirożyńskiego *Kształcenie charakteru* – książka ukazała się w 1955 nakładem parafii polskiej w Brighton w serii „Biblioteka Harcerska”.

Historię harcerstwa omawiają: Jerzego Romualda Hebdy *Początki ruchu harcerskiego* oraz wydany w Londynie w 1947 *Krąg starszoharcerski* autorstwa wybitnego znawcy literatury harcerskiej Tomasza Piskorskiego.

Doniosłe wydarzenia z życia harcerskiego oraz liczne zloty poszczególnych drużyn harcerskich dokumentują wydawnictwa okazjonalne – wydawane w formie jednodniówek wzbogaciły bibliotekę harcmistrza Obtulowicza. Za przykłady mogą posłużyć: *Dziennik Złotowy: Światowy Zlot Harcerstwa Monte Casino 5–21. VII 1969* oraz praca pod redakcją Zdzisława Peszkowskiego *Prymas Polski Harcmistrz Kardynał Stefan Wyszyński do harcerzy polskich poza Polską*.

Podczas II wojny światowej polskie harcerstwo działało na uchodźstwie. Naczelnej Komendzie Harcerstwa w Wielkiej Brytanii podlegały organizacje harcerskie w środowiskach polonijnych Europy oraz ZHP na Bliskim Wschodzie. Po wojnie we wszystkich polskich ośrodkach emigracyjnych powstały polskie organizacje harcerskie, które szybko rozpoczęły działalność wydawniczą¹².

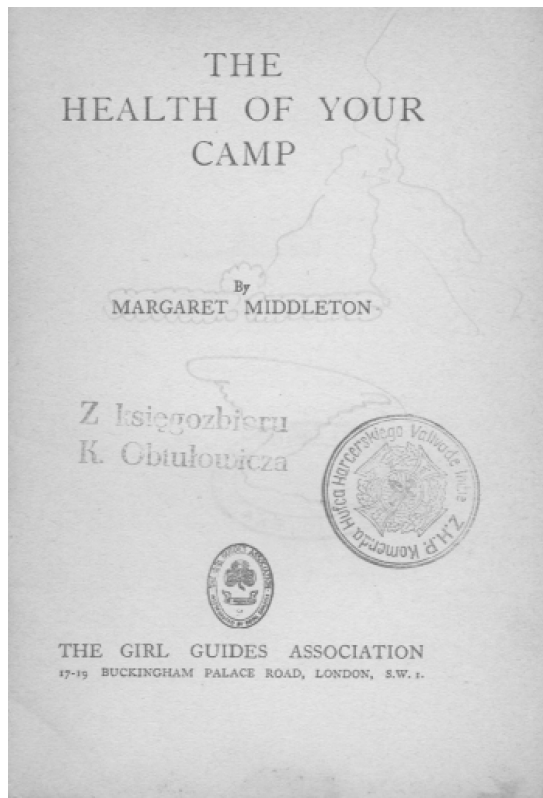
Na terenie Palestyny w oparciu o Armię Polską powstał Krąg Starszoharcerski (V 1940), który w Jerozolimie rozpoczął wówczas działalność edytorską¹³.

W bibliotece K. Obtulowicza znalazło się kilkadziesiąt pozycji wydanych na terenie Bliskiego Wschodu. Są to: przedruki polskich przedwojennych podręczników harcerskich, np. Jana Jasińskiego *Gry i ćwiczenia terenowe*¹⁴, oraz publikacje wydawnictwa ZHP na Wschodzie, np. Bronisława Pancewicza *Problem skautów*, wydany w serii „Biblioteka Podręczna Skauta” w Jerozolimie w 1944 oraz *Tropem zastępu żurawi* Ewy Grodeckiej a także liczna literatura z zakresu techniki i metodyki harcerstwa autorstwa czołowych postaci z życia harcerskiego. Warto

¹² Zob. szerzej: W. Kukła, M. Miszczuk: *Dzieje harcerstwa na obczyźnie*. Warszawa 2006; L. Kliszewicz: *Harcerstwo w Europie 1945–1985*. Podkowa Leśna 1992.

¹³ L. Kliszewicz: *Związek Harcerstwa Polskiego na Wschodzie 1940–1948*. Podkowa Leśna 1992, s. 62–74.

¹⁴ Przedruk poznańskiego wydania z 1936. Por. W. Błażejewski: *Bibliografia harcerska 1911–1960*. Warszawa 1981, s. 219.

Fot. 4. Karta tytułowa książki Margaret Middleton: *The Heath of Your Camp* z pieczęcią własnościową Kazimierza Obtulowicza i pieczęcią Komendy Hufca Harcerskiego w Valivade w Indiach

1945). Są to głównie wydania książek Pawła Mateusza Puciaty, animatora życia harcerskiego w Wilnie i żołnierza Szarych Szeregów, np. *Wędrownicy*, książka wydana w Hanowerze w 1945 nakładem Polskiego Związku Wychodźstwa Przymusowego.

wymienić książkę Stanisława Sedlaczka – naczelnika Głównej Kwatery Harcerzy i współtwórcy Harcerstwa Polskiego *Drogowskaz harcerski*, a także wydaną w 1942 w Palestynie publikację twórcy harcerstwa w Krakowie Zygmunta Wyrobka *Harcerz w polu*.

W zbiorze harcmistrza Obtulowicza jest również kilka pozycji wydanych w Indiach, gdzie utworzono Harcerską Chorągiew Indyjską (VII 1945). Pod kierownictwem harcmistrza Zdzisława Peszkowskiego Chorągiew prowadziła ożywioną działalność wydawniczą¹⁵. Z. Peszkowski jest autorem kilku książek, które trafiły do biblioteki K. Obtulowicza, m.in. wydanych w Indiach w 1947 dwóch pozycji: *Praca wędrowniczek i skautów* oraz *Kurs harców i obozu wędrowniczek*.

Polska działalność harcerska na terenie Afryki datuje się od 1941. W 1946–1947 harcmistrz Józef Brzeziński redagował w wydawanym przez Delegaturę Ministerstwa Oświaty w Nairobi „Głosie Polskim” stałą „Kronikę harcerską”¹⁶. Książka jego autorstwa *Praca skautów* wzbogaciła bibliotekę K. Obtulowicza.

W księgozbiorze odnotować można również pozycje wydane w Niemczech, gdzie powstał Związek Harcerstwa Polskiego (V

¹⁵ Szerzej zob.: *Harcerstwo w Indiach 1942–1948*. Oprac. B.M. Pancewicz. Podkowa Leśna 1977, s. 2–15, 58–64.

¹⁶ *Harcerstwo w Afryce 1941–1949*. Oprac. B.M. Pancewicz. Podkowa Leśna 1985, s. 1–9, 108–110.

Księgozbiór wzbogaciły ponadto pozycje wydane w Paryżu w 1946 przez Związek Harcerstwa Polskiego we Francji: *Śpiewniczek harcerski* i *Walka w połodze* autorstwa kapitana „Jerzego”.

Jako aktywny działacz ruchu harcerskiego w Wielkiej Brytanii oraz instruktor pracujący z młodzieżą, harcmistrz Obtulowicz zgromadził bogatą biblioteczkę angielskich podręczników skautowych. Podobnie jak książki polskojęzyczne, wydawnictwa te dotyczą głównie problemów metodyki harcerskiej, organizacji życia obozowego, zdobywania sprawności w drużynach męskich i żeńskich. Są to publikacje przedwojenne, lecz przeważają wydania po 1945¹⁷.

Nie mogło zabraknąć w tej kolekcji książek twórcy skautingu Roberta Baden-Powella. Przykładem niech będzie wydany w Londynie w 1943 *Girl Guiding*.

Zbiór uzupełniają liczne angielskie broszury skautowe wydane w serii „Scout's Pocket Handy Books” oraz podręczniki skautowe Stanów Zjednoczonych i Kanady, np. *The Scoutmaster's First Year* oraz *Girl Scouting in the Small Community*.

Charakter księgozbioru K. Obtulowicza jasno wskazuje, że stanowił on podręczną bibliotekę czynnego zawodowo harcmistrza i pracującego z młodzieżą instruktora.

Niewątpliwie był on miłośnikiem i znawcą książek harcerskich. W swojej kolekcji zgromadził wiele cennych i rozproszonych po świecie pozycji. Był też autorem bibliografii czasopism harcerskich: *Prowizorium Bibliografii Czasopism wydawanych przez harcerzy – harcerki na obczyźnie* zawierającej 96 tytułów ze szczątkowymi informacjami bibliograficznymi. Było to pionierskie opracowanie gromadzące liczne rozproszone informacje na temat publikacji harcerskich.

Wszystkie pozycje ze zbioru K. Obtulowicza sygnowane są umieszczoną na stronie tytułowej podłużną pieczęcią z napisem *Z księgozbioru K. Obtulowicza*. Ponadto na książkach widnieją wiele innych znaków proveniencyjnych, wskazujących na pochodzenie poszczególnych pozycji gromadzonych przez harcmistrza Obtulowicza. Są to głównie pieczęcie: Komendy Związku Harcerstwa Polskiego na Wschodzie, Drużyny Harcerskiej im. Gen. Sikorskiego w Szkocji, Komendy Hufca Harcerskiego w Valivade w Indiach. Oprócz powyższych, widnieją pieczęcie i sigle Biblioteki Naczelnej Komendy ZHP. Ciekawostką jest pieczęć Duńskiego Czerwonego Krzyża, umieszczona w publikacji *Książka pracy drużyny*, wydanej w Warszawie w 1936.

Na kartach tytułowych książek znajdują się również odręczne wpisy, np. *Krąg Starszoharcerski Hulton – Bolton 1944/45* w pozycji wydanej w Glasgow pt. *Practical Hints to Scoutmaster*.

¹⁷ Dobrymi przykładami są: R.P.E. Cheesman: *Practical Hints to Scoutmasters*. Glasgow 1934; J. Thurman: *Scout Handbook*. London 1967; R. Hazelwood: *The Scout Leader's Guide*. London 1968.

Za szczególnie cenny należy uznać egzemplarz z autorską dedykacją Tadeusza Sopoćki i Olgerda Grzymałtowskiego na karcie tytułowej książki *Na tropach ludzi i zwierząt*, wydanej w Warszawie w 1925. Dedykacja brzmi: *Affecteur souvenir et homage d'amitie. Varsovie 1.12.1925. Tadeusz Sopoćko O. Grzymałtowski.*

W 1998 harcmistrz Janusz Michułowicz podarował Bibliotece swój księgozbiór harcerski. Liczący około 160 pozycji zbiór został opracowany i włączony do zasobu BUŚ.

Janusz Michułowicz – filolog rosyjski, pedagog, doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki od wielu lat związany jest zawodowo z Uniwersytetem Śląskim¹⁸.

W harcerstwie czynnie działa od 1946. Jest twórcą Harcerskiego Akademickiego Kręgu Instruktorskiego przy Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu, który był jedną z pierwszych jednostek organizacyjnych ZHP w środowisku akademickim. W 1974 zorganizował i kierował Pracownią Metodyki Wychowania Harcerskiego przy Filii UŚ w Cieszynie. Pracownia, przekształcona wkrótce w Zakład Metodyki Pracy i Organizacji Młodzieżowych, była pierwszą w Polsce akademicką placówką naukową specjalizującą się w problematyce wychowania harcerskiego. Harcmistrz Michułowicz był stałym konsultantem Zespołu Badań i Analiz przy Komendzie Głównej ZHP w Warszawie oraz Centralnej Szkole Instruktorów Harcerskich w Załężu Wielkim. Wchodził w skład kolegium redakcyjnego miesięcznika „Pokolenia” i „Harcerstwo”; stale współpracował z Ośrodkiem Badań Komendy Głównej ZHP i Wydziałem Kształcenia Komisji Historycznej ZHP. Był czynnie zaangażowany w pracę Komendy Chorągwi ZHP w Opolu i Bielsku-Białej, gdzie wygłaszał liczne referaty z zakresu metodyki, wychowania harcerskiego, kształcenia instruktorów oraz z historii harcerstwa. Za działalność w harcerstwie został odznaczony Krzyżem za Zasługi dla ZHP.

W pracy badawczej J. Michułowicza można wyodrębnić dwa nurty – pierwszy to metodyka i historia wychowania harcerskiego, drugi – historia szkolnictwa na Śląsku. Posiada on w swym dorobku liczne publikacje z zakresu pedagogiki, metodyki pracy nauczycieli i bibliotekarzy oraz teorii, metodyki i wychowania harcerskiego¹⁹.

Księgozbiór J. Michułowicza ma nieco inny charakter niż omówiony zbiór K. Obtułowicza. Jako badacz J. Michułowicz specjalizował się w teorii wychowania, a głównie w problematyce pedagogicznej działalności związków młodzieżowych, zwłaszcza ZHP. Jego zaintere-

¹⁸ Akta osobowe: Michułowicz Janusz. Archiwum Uniwersytetu Śląskiego, syg. 998/M.

¹⁹ Zob. szerzej: *Bibliografia dorobku pracowników Uniwersytetu Śląskiego* [online]. Katowice: Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, 2007. [dostęp: 8 stycznia 2008]. Dostępny w WWW: <http://opac.bg.us.edu.pl/Scripts/CGIIP.EXE/WService=proweb/prlogin.w>.

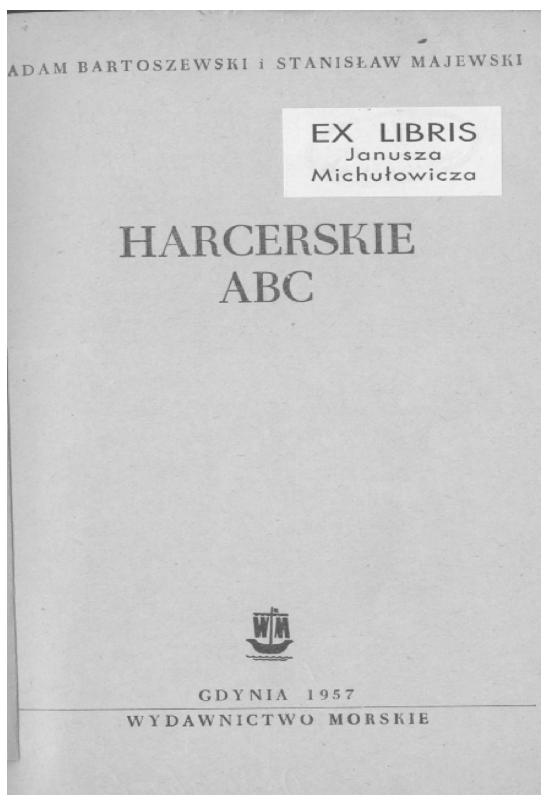
sowania odzwierciedla gromadzony księgozbiór. Mniejszą część stanowi tu „klasyka literatury harcerskiej”, przeważają natomiast wydawnictwa z zakresu metodyki, organizacji i wychowania harcerskiego, materiały z seminariów i konferencji, wydawnictwa sprawozdawczo – informacyjne oraz podręczniki instruktorskie.

Najlichnieszym działem kolekcji jest metodyka harcerska. Oprócz programów kształcenia i materiałów metodycznych wydawanych w 1946–1989 przez Wydawnictwo Harcerskie pod zbiorczym tytułem *Harcerstwo* znajdziemy: poradnik dla organizatora obozów harcerskich *Obozownictwo* Andrzeja Otrębskiego, podręcznik pracy harcerskiej w drużynie Alojzego Pawełka *Młoda drużyna* i Zygmunta Wyrobka *Harcerz w polu*.

Jako pedagog pracujący z młodzieżą zgromadził J. Michułowicz pokaźną liczbę materiałów instruktażowych. Warto wymienić: *Stopnie i sprawności harcerskie: materiały instruktażowe*; *Materiały metodyczne i programowe dla drużyn zuchowych i harcerskich*; *Program działania drużyn harcerskich w szkołach ponadpodstawowych* oraz liczne materiały programowe i konspekty do prowadzenia zajęć z młodzieżą harcerską.

J. Michułowicz gromadził również literaturę z zakresu harcerskiego wychowania młodzieży, m.in. Mariana Pionka *Harcerski system wychowawczy*, *Więź społeczna kadry instruktorskiej ZHP* pod redakcją Helidora Muszyńskiego.

Działalność i życie środowiska harcerskiego rejestrują licznie zebrane materiały konferencyjne, np. *Zrodził nas czyn: materiały konferencji popularnonaukowej poświęconej dziejom ruchu młodzieżowego na Śląsku Opolskim w latach 1945–1956* pod redakcją Zbigniewa Kowalskiego oraz wydawnictwa o charakterze informacyjno-sprawozdaw-

Fot. 5. Strona tytułowa książki Adama Bartoszewskiego i Stanisława Majewskiego: *Harcerskie ABC* z ekslibrisem Janusza Michułowicza

czym, np. *Sprawozdania z działalności ZHP za lata 1962–1975 i Akcje harcerskie*. Harcmistrz Michułowicz zgromadził wiele wydawnictw okazjonalnych. Są to jednodniówki informujące o zlotach i zjazdach harcerskich, np. *VI Zjazd Związku Harcerstwa Polskiego: informator, materiały: Warszawa 28–29 marca 1977; VIII Zjazd Związku Harcerstwa Polskiego: informator dla Polaków – kandydatów do pracy za granicą, dla pracowników zainteresowanych pracą cudzoziemców w Polsce: Warszawa 28–31 marca 1985*. W jego bibliotece spotykamy też regulaminy, statuty, kalendarze i śpiewniki harcerskie²⁰.

Wspomnieć też należy o książkach z historii harcerstwa, np. Adama Kiewicza *Z dziejów ZHP 1944–1950 i Dolnośląskie harcerstwo w latach 1945–1975*.

Bibliotekę wzbogacają biografie i wspomnienia – *Czerwony harcmistrz: opowieść o Juliuszu Dąbrowskim* Kazimierza Koźniewskiego; *Była taka drużyna: wspomnienia sprzed 30 lat* Stanisława Dębowskiego. Do swej biblioteki właściciel dołączył również beletrystykę, np. Karola Bunscha *O Zawiszy Czarnym opowieść*.

W zbiorze przeważają publikacje powojenne. Z wydań sprzed 1939 odnotować można m.in. Kazimierza Lutosławskiego *Czuj Duch!: z gawęd obozowych o idei skautingu*; *Obrzędy harcerskie* Tadeusza Kwiatkowskiego; Jana Jasińskiego *Gry i ćwiczenia terenowe*.

Księgozbiór jest w bardzo dobrym stanie, wiele książek posiada jednolite oprawy introligatorskie ze złotymi napisami na grzbietach, co nadaje mu elegancki charakter. Wszystkie książki opatrzone są znakami własnościowymi. Do oznaczania swej biblioteki harcmistrz Michułowicz używał kilku rodzajów pieczętek: podłużnej z napisem *dr Janusz Michułowicz harcmistrz*, prostokątnej o treści *Ex Libris Janusza Michułowicza* oraz owalnej z napisem *Z księgozbioru mgr J. Michułowicza*.

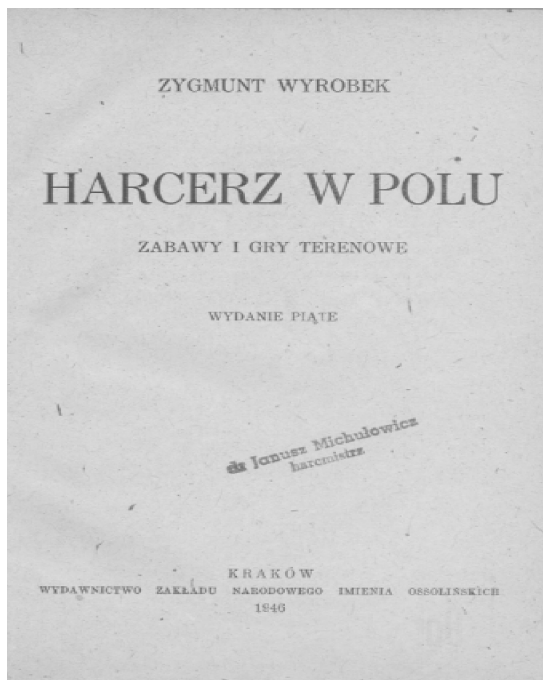
Wiele książek opatrzonych jest umieszczonym na wewnętrznej stronie okładki ekslibrisem z napisem *Ex Libris Janusza Michułowicza*.

Zachowane na stronach tyłowych niektórych książek pieczęcie wskazują na proveniencję gromadzonych książek – owalna pieczęć o treści *ZHP Akademicki Krąg Instruktorski w Opolu* znajduje się na stronie tytułowej *Programu działania drużyn harcerskich w szkołach*, natomiast w publikacji Jana Jasińskiego *Gry i ćwiczenia terenowe* zobaczymy pieczęć o treści *ZHP I Drużyna Skautowa im. A. Małkowskiego w Trzebini*.

J. Michułowicz stale współpracuje z BUŚ, dzięki temu kolejne pozycje wzbogacają księgozbiór. Wśród najnowszych darów spotykamy opatrzone ekslibrisem właściciela pozycje z his-

²⁰ *Zbiór regulaminów ZHP*. Warszawa 1960; *Harcerski kalendarz – informator*. Warszawa 1948–1985; *Śpiewniki harcerskie*. Krosno 1945–1977.

torii harcerstwa, np. Stefana Romanowskiego *A kiedy wspomnień nadejdzie czas: zapiski hufcowego 1957–1983* oraz *Bohaterowie spod znaku lilijki* w opracowaniu Andrzeja Szefera.

Fot. 6. Karta tytułowa książki Zygmunta Wyrobka: *Harcierz w polu* z pieczęcią własnościową Janusza Michulowicza

Duża wartość księgozbioru J. Michulowicza polega na tym, iż zebrał on liczne wydawnictwa, które odgrywały ważną rolę w działaniu jednostek harcerskich, informowały o zmianach organizacyjnych, regulaminowych i metodycznych. Obok prasy harcerskiej są podstawowym źródłem informacji o życiu ZHP, tym cenniejszym, iż jego archiwa są niestety niekompletne lub się nie zachowały.

BUŚ systematycznie rozbudowuje swój księgozbiór harcerski. Nabytki pochodzą z bieżącego zakupu, darów i zakupu antykwarycznego. Systematyczny przegląd ofert wydawniczych pozwala na wzbogacenie literatury harcerskiej. Wśród nowych nabytków znajdujemy publikacje pionierów ruchu harcerskiego, np. *Archiwalia: wybór tekstów* Andrzeja i Olgi Małkowskich, ponadto dzieła z historii harcerstwa, np. Mariana Pionka *Harcierz w walce o niepodległość Polski 1939–1989*.

Liczenie reprezentowana jest metodyka harcerska, np. Józef Sowa, Zdzisław Niedzielski *Metoda pracy harcerskiej w zarysie* oraz monografie poszczególnych środowisk harcerskich, m.in. *Harcerstwo na Kujawach i Pomorzu w latach 1945–1950* Ludwika Stanisława Szuby.

Stała współpraca z wydawnictwem Krakowskiej Chorągwi ZHP pozwoliła BUŚ zgromadzić interesujące wydawnictwa, np. Pawła Miłobędzkiego *Harcerze w okupowanym Krakowie 1939–1945* oraz *Materiały do historii krakowskiego harcerstwa żeńskiego w latach 1911–1939* autorstwa Marii Ireny Mileskiej.

W bieżącym zakupie literatury harcerskiej przeważają książki dotyczące problemów harcerstwa na Śląsku; warto wymienić: Tadeusza Kopoczka *Harcerstwo Śląska Cieszyńskiego: waż-*

niejsze fakty z lat 1912–1945 i *Skauting polski w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim w latach 1910–1919* Janusza Wojtyczy.

Jest w tej grupie wiele cennych nabytków antykwarycznych, jak wydane w 1930 w Katowicach *Harcerstwo śląskie 1920–1930* oraz lwowska publikacja Romana Pollaka z 1919 pt. *Wyprawa skautów śląskich przez Orawę i Tatry na Spisz*.

Harcerskie silesiana wzbogaciły cenne książki darowane BUŚ, m.in. Tadeusza Czyłoka *Harcerska lilijka na Górnym Śląsku*.

Wartościowe nabytki pochodzą z zakupu antykwarycznego. Analiza ofert katalogów antykwarycznych pozwoliła na włączenie do zbiorów BUŚ takich pozycji, jak: *Harcerz w służbie zdrowia* Boguchwała Panasa; *Podręcznik harcerstwa Związku Harcerstwa Polskiego w Północnej Ameryce* w opracowaniu Stanisława Kołodziejczyka oraz wydanej w Chicago w 1936 książki Karola Burkego *Jedziemy do Polski*.

Zbiór literatury harcerskiej poszerzają książki ofiarowane Bibliotece. Darczyńcami są zarówno osoby prywatne, jak i instytucje. Wiele ciekawych pozycji ofiarowała Chorągiew Śląska ZHP w Katowicach. Wspomnieć można o publikacjach Tadeusza Czyłoka, m.in. *Z ich krwi i męczeństwa wolność: katowiccy harcerze lat wojny*.

Liczne dary pochodzą od osób prywatnych. Wśród ofiarodawców są sami autorzy książek, jak w przypadku pozycji autorstwa Wiesława Kukli i Mariana Miszczuka *Współczesna prasa harcerska na obczyźnie* podarowanej Bibliotece przez W. Kuklę.

Szczególnie cenne są książki opatrzone autorskimi dedykacjami. Na ofiarowanej Bibliotece przez Rektora Tadeusza Sławka książce autorstwa Michała Hellera *Harcerskie szkoły instruktorskie na Śląsku w ostatnim dziesięcioleciu II Rzeczypospolitej* widnieje wpis *W Panu Rektorowi Prof. Tadeuszowi Sławkowi z prośbą o przyjęcie. Katowice 9–14.12.1998*.

Natomiast profesor Andrzej Brożek z Uniwersytetu Jagiellońskiego przekazał Bibliotece egzemplarz książki Bolesława Lubosza *Cienie wieży spadochronowej* opatrzone dedykacją o treści: *Profesorowi dr Krzysztofowi Brożkowi z prawdziwą sympatią oraz z wyrazami szacunku. Bolesław Lubosz Katowice, 7. IV. 96 r.*

Kolekcję literatury harcerskiej uzupełniły dublety przekazane przez Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Z najnowszych nabytków wymienić można wydaną w Katowicach w 1936 *Księgę harców* z ilustracjami Tadeusza Orłowicza.

Książka harcerska ma historię niemal tak długą jak historia ruchu harcerskiego.

Literatura harcerska była i jest nadal bezcennym źródłem wiadomości, dokumentującym pracę poszczególnych jednostek i środowisk – wciąż jednak pozostaje źródłem niedocenianym.

Harcistrz Marian Miszczuk na internetowym Krakowskim Portalu Harcerskim uskarża się: „Jeśli zajrzemy do katalogów internetowych naszych najważniejszych bibliotek (np. Narodowej lub Jagiellonki), które od kilku lat katalogują nabytki w formie elektronicznej, to dojdziemy do wniosku, że nie ma nowych książek harcerskich. Wiemy jednak, że to nieprawda, że są nowe książki i jest ich całkiem sporo. Problem jak zwykle w braku świadomości naszych wydawców”²¹... i bibliotekarzy – można by dodać, przyłączając się do opinii harcmistrza Miszczuka. Jednak z całą pewnością należy stwierdzić, że opinia ta nie dotyczy BUŚ. Gromadzona tu systematycznie od wielu lat książka harcerska zaowocowała obfitym i cennym dziś zbiorem literatury harcerskiej.

Abstract

The article describes the history and character of the scout's book collection in the University of Silesia Library. The collection is made up by: books handed over in 1978 from Great Britain by K. Obtulowicz and scout literature donated by scoutmaster Dr. J. Michulowicz. The attention was drawn to the richness and variety of scout collection of books stored in the University of Silesia Library.

²¹ *Nowości*. Red. M. Miszczuk. W: Krakowski Portal Harcerski. [on-line]. [dostęp 7 stycznia 2008]. Dostępny w WWW: <http://www.hr.bci.pl/ksiazki.php>.

